

СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО ТА ЕКОНОМІКА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

УДК 330.(477):339.7(045)

Н.О. Бударіна

ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ СВІТОВОЇ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ

В роботі розглядаються теоретичні й практичні аспекти реалізації й функціонування фінансової безпеки України, висвітлюються основні макроекономічні індикатори, що визначають ступінь захищеності економіки й проводиться їхній детальний аналіз із відбиттям динаміки статистичних даних.

Ключові слова: фінансова й економічна безпека, індикатори фінансової безпеки, грошово-кредитна політика.

Актуальність та постановка проблеми. Створення сприятливих умов функціонування фінансової системи держави є важливим завданням для багатьох країн. Це завдання стає особливо пріоритетним перед небезпекою фінансової кризи. Якщо держава перебуває в зоні дії фінансової кризи, то така ситуація свідомо означає втрату фінансової безпеки тією чи іншою мірою. Для відновлення фінансової безпеки необхідні відповідні умови. Згідно з нормативно-правовою базою, а саме Законом України «Про основи національної безпеки України» національна безпека являє собою захищеність життєво важливих інтересів людини й громадян, суспільства й держави, при якій забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання й нейтралізація реальних і потенційних погроз національним інтересам. Реалізація національних економічних інтересів України стримується цілому поруч факторів, як об'єктивного, так і суб'єктивного характеру. Наявність таких факторів є однієї з головних проблем, яка проявляється в різних варіаціях у кожній зі сфер фінансових відносин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання фінансової безпеки розглядали такі провідні вітчизняні й закордонні вчені, як Л. Абалкін, В. Амітан, В. Геєць, Г. Пастернак-Таранущенко. У своїх роботах систематично відображають різні аспекти забезпечення фінансової безпеки держави, комплексно підійшовши до розв'язання даної проблеми, А. Барановський, Н. Єрмошенко, А. Сухоруков, О. Ладюк і ряд інших вчених. А. Барановський розробив теоретичні основи формування системи фінансової безпеки, визначив методологічні основи оцінки рівня фінансової безпеки й запропонував механізми формування такої системи. Н. Єрмошенко, А. Сухоруков і О. Ладюк особливу увагу звернули на проблеми фінансової безпеки України. Однак, у посткризовий період шлях подолання рецесії й забезпечення фінансової безпеки не знайшли свого достатнього відбиття в науковій літературі, що говорить про актуальність проведених досліджень у цій галузі знань.

Мета статті укладається в розробці заходів щодо стабілізації стану грошово-кредитної сфери й зміцненні фінансової безпеки України на основі розглянутих ключових індикаторів фінансової безпеки, їх комплексному аналізу.

Основні результати дослідження. Фінансова безпека – стан фінансово-кредитної сфери держави, яка характеризується збалансованістю і якістю фінансових інструментів, стабільністю до внутрішніх і зовнішніх негативних факторів, здатністю

забезпечувати достатні обсяги фінансових ресурсів для всіх суб'єктів господарювання. Критерієм фінансової безпеки виступає стабільний і збалансований розвиток грошово-кредитної, банківської, бюджетної, податкової й інвестиційної систем.

У механізмі забезпечення фінансової безпеки держави головною вимогою є наявність індикативного аналізу як методу економічних досліджень, суть якого – виявити позитивні тенденції зміни показників економічної безпеки, їх інтегрованості в забезпеченні соціально-економічної стабільності держави і його національно-державних інтересів.

З метою забезпечення фінансової безпеки необхідно здійснювати моніторинг (контроль) її індикаторів:

- ВВП;
- рівень монетизації;
- валовий зовнішній борг;
- валютний курс;
- дисконтну ставку Національного банку України.

ВВП. Серед найважливіших факторів, у значній мірі, що визначають багато економічних, соціальних й фінансових показників країни, виділяють рівень економічного розвитку, обумовлені, як правило, величиною виробленого ВВП на душу населення, його приростом або падінням. Саме економічне зростання, яке характеризується величиною темпів приросту (падіння) ВВП на душу населення, а також основні напрямки економічної політики держави, стають орієнтиром у виборі індикаторів фінансової безпеки. Підхід до вибору був очевидний – ті напрямки економічної політики держави, які впливають на темпи економічного зростання, стають визначальними факторами економічної безпеки, а кількісні характеристики державної діяльності – індикаторами економічної безпеки. Динаміка зміни ВВП за період 1998-2011 рр. у фактичних цінах представлена на рис. 1.

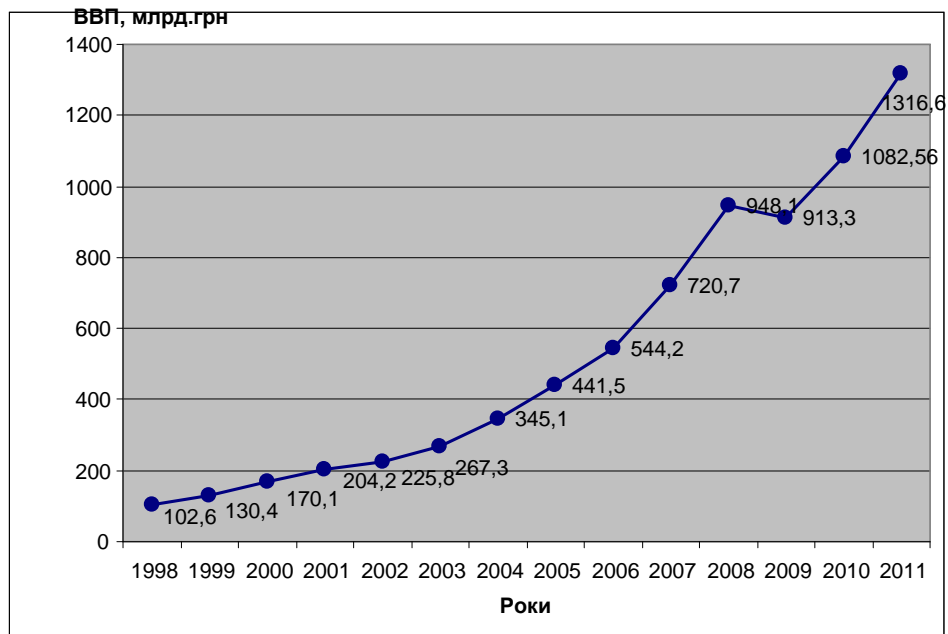

Рис.1. Динаміка ВВП України за період 1998-2011 рр. у фактичних цінах

За даними рис.1. спостерігається стійке і поступове зростання ВВП, яке склало 102,6 млрд. грн. в 1998 році й збільшилося до оцінки 948,1 млрд. грн. в 2008 році. В

2009 році світова фінансова криза негативно вплинула на показник ВВП, який знизився до 913, 3 млрд. грн. В 2011 він склав 1316,6 млрд. грн. Таким чином, у цілому спостерігається позитивна тенденція показника ВВП до зростання.

Рівень монетизації. Відношення грошової маси (готівка й кошти на рахунках підприємств і внесків населення в банках) до обсягу валового внутрішнього продукту (ВВП) дає представлення про ступінь забезпеченості економіки грішми, необхідними для здійснення платежів і розрахунків, виплати заробітної плати, допомог, стипендій і ін.

Головним завданням грошово-кредитної політики НБУ є забезпечення стабільності національної грошової одиниці – гривні. Антиінфляційна спрямованість грошово-кредитної політики – це підтримка такої динаміки монетарних агрегатів, яка одночасно задовольняє попит на гроші й не створює погроз для значної зміни цін. Таку політику характеризують певні макроекономічні показники, представлені в табл. 1.

Таблиця 1

Динаміка основних макроекономічних показників України за 2006-2010 рр.

Показники	2006	2007	2008	2009	2010
М0, млн.грн.	74984	111119	154759	157029	168282
М1, млн.грн	123276	181665	225127	233748	532127
М2, млн. грн.	259413	391273	512527	484772	532127
М3, млн. грн.	261063	396156	515727	487298	533504
Частина М0 у М3, %	28,72	28,05	30,01	32,22	31,54
Темпи збільшення грошової маси, %	35	52	30	-6	9
Відношення М3 до ВВП, %	47,97	54,97	54,4	53,35	48,73
Додатково					
ВВП, млн.грн	544200	720700	948100	913345	1094607
Інфляція, %	11,6	16,6	22,3	12,3	9,1

За даними таблиці спостерігається збільшення частини грошової маси у зверненні до періоду 2006-2009 рр., разом із цим не зменшується частка агрегату М0 у загальній грошовій масі, що впливає негативно на рівень інфляції.

Рівень інфляції в 2007 році склав 16,6%, в 2008 році – 22,3%, в 2009 році – 12,3%, в 2010 році інфляція склала 9,1 %. Таким чином, у цілому в грошових агрегатах спостерігається поступове зростання грошової маси.

Валовий зовнішній борг за станом на певний рік - це загальний обсяг заборгованості по всім існуючим, але не умовним, зобов'язанням, які повинні бути погашені боржником у вигляді основної суми й/або відсотків у будь-який час у майбутньому, і які є зобов'язаннями резидентів цієї економіки перед нерезидентами. Структура й склад валового зовнішнього боргу України за 2007 – 2011 рр. представлено на табл. 2.

Таблиця 2

Валовий зовнішній борг України за 2007 – 2011 рр., млн. дол.США

Показники	01.01. 2008	01.01. 2009	01.01. 2010	01.01. 2011	01.01. 2012
Сектор державного керування	11884	11959	17806	24982	25874
<i>Короткострокові</i>	0	0	29	2053	2001
Інструменти грошового ринку	0	0	29	53	1
Кредити	0	0	0	2000	2000
<i>Довгострокові</i>	11884	11959	17777	22929	23873
Облігації й інші боргові папери	7414	6997	5747	9148	10047
Кредити	4470	4962	10105	11890	11941

Інші боргові зобов'язання	0	0	1925	1891	1885
Органи грошово-кредитного регулювання	462	4725	6210	7509	7487
<i>Довгострокові</i>	462	4725	6210	7509	7487
Кредити	462	4725	6082	7384	7362
Інші боргові зобов'язання	0	0	128	125	125
Банки	30949	39471	30861	28119	25198
<i>Короткострокові</i>	11723	9377	4731	4508	5786
Інструменти грошового ринку	0	0	0	0	0
Кредити	9815	7850	2939	2773	3610
Валюта й депозити	1908	1480	1683	1662	2173
Інші боргові зобов'язання	0	47	109	73	3
<i>Довгострокові</i>	19226	30094	26130	23611	19412
Облігації й інші боргові папери	6998	6124	4908	4672	3648
Кредити	10633	19157	17634	16586	13198
Валюта й депозити	1595	4813	3588	2353	2566
Інші сектори	33581	41255	43441	50843	60557
<i>Короткострокові</i>	8954	10924	14301	19033	24927
Інструменти грошового ринку	0	0	0	8	440
Кредити	838	800	525	790	1491
Торговельні кредити	7463	9006	10870	13595	17486
Інші боргові зобов'язання	653	1118	2906	4640	5510
<i>Довгострокові</i>	24627	30331	29140	31810	35630
Облігації й інші боргові папери	2124	1634	2462	3380	4019
Кредити	21286	27963	26483	28197	31426
Торговельні кредити	1217	734	195	233	185
Прямі інвестиції: міжфірмовий борг	3079	4249	5078	5893	7120
Валовий зовнішній борг	79955	101659	103396	117346	126236

Згідно з даними табл. 2, зовнішній борг сектору державного керування за 2007-2011 рр. значно збільшився: з 11884 млн. дол. США в 2007 році до 25874 млн. дол. США за станом на 1.01.2012 р. В 2007 році борг органів грошово-кредитного регулювання склав 462 млн. дол. США, в 2008 році валовий борг значно збільшився до 4725 млн. дол. США, слідом в 2009 збільшився до 6210 млн. грн., в 2010 р. склав 7509 млн. дол. США, і на 01.01.2012 зменшився до 7487 млн. дол. США. В динаміці банківського боргу присутня явна мінливість показників. Так, в 2007 році валовий борг склав 30949 млн. дол. США, в 2008 - 39471 млн. дол. США, в 2009 - 30861 млн. дол. США, в 2010 - 28119 млн. дол. США, і на 01.01.2012 досягся значення 25198 млн. дол. США. Для інших секторів економіки характерно зростання заборгованості, валовий зовнішній борг в 2007 році склав 33581 млн. дол. США, на 1.01.2012 – 60557 млн. дол. США. Міжфірмовий борг збільшився з 3079 млн. дол. США в 2007 році до 7120 млн. дол. США за станом на 1.01.2012. Таким чином, валютно-фінансові зобов'язання України рік у рік суттєво зростають.

Валютний курс. Ціна грошової одиниці однієї країни, виражена в грошовій одиниці іншої країни або в міжнародних валютних одиницях (СДР), визначається з урахуванням купівельної здатності валют. Валютний курс виражає співвідношення між грошовими одиницями країн, обумовлене їхньою купівельною спроможністю й іншими факторами (станом платіжного балансу, рівнем інфляції, міждержавною міграцією валют, короткострокових капіталів). Динаміку коливання валютного курсу гривні стосовно долара США можна простежити на рис. 2.

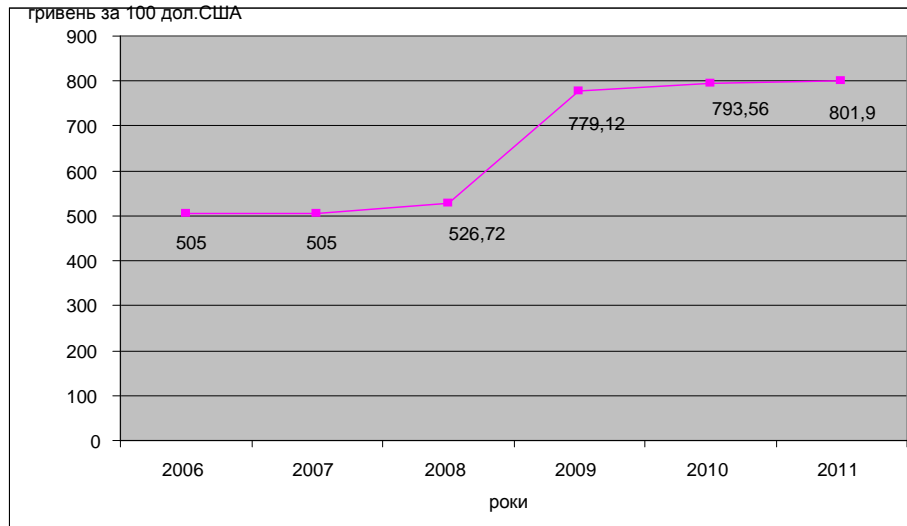

Рис. 2. Динаміка зміни курсу гривні стосовно долара США в середньому за період 2006 – 2011 рр.

У цілому за період 2006-2008 рр. курс гривні характеризувався стабільністю, у середньому в 2006 і 2007 роках він становив 505 гривень за 100 дол. США, в 2008 знизився до 526,72 гривень. Світова фінансова криза 2008-2010 років значно похитнула позиції гривні. В 2009 році курс у середньому знизився до 779,12 гривень за 100 дол. США й продовжував плавно знижуватися, досягши показника 801,9 гривень за 100 дол. США в 2011 році. Таким чином, у цілому для гривні характерна стабільність валютного курсу в довгостроковому періоді, однак, у короткостроковому періоді економічні потрясіння, що мають місце у світовій і національній економіці країни суттєво підривають валютну стабільність гривні.

Дисконтна ставка Національного банку України один з монетарних інструментів, за допомогою якого Національний банк установлює для суб'єктів грошово-кредитного ринку орієнтир щодо вартості притягнутих і розміщених коштів на відповідний період. Дисконтна ставка НБУ є основною процентною ставкою, яка залежить від процесів, що відбуваються в макроекономічній і бюджетній сферах, на грошово-кредитному ринку. Динаміка зміни облікової ставки НБУ за період 2005-2010 рр. (на кінець року) представлено на рис. 3.

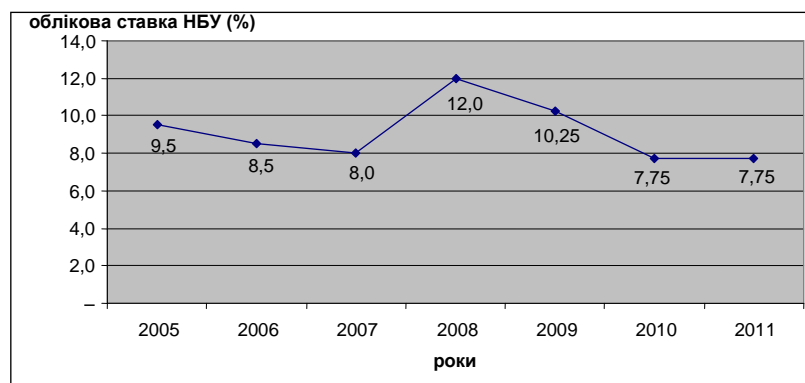

Рис. 3 Динаміка зміни облікової ставки НБУ за період 2005 – 2011 рр. (на кінець року, %)

На кінець 2005 року дисконтна ставка Національного банку України становила 9,5 %, на кінець 2006 вона знизилася до 8,5 %, на кінець 2007 склала 8%. Світові фінансові

потрясіння відбилися в підвищенні облікової ставки до 12% на кінець 2008. Потім спостерігається зменшення з 10,25% на кінець 2009 року до 7,75 на кінець 2010 року й збереження незмінного показника до кінця 2011 року. Таким чином, у цілому Національний банк України дотримується єдиної послідовної політики щодо встановлення облікової ставки, що проявляється в стабільності показника кредитування комерційних банків, однак, при встановленні нового рівня облікової ставки береться до уваги комплекс різних міжнародних показників, що характеризують поточний стан економіки.

Ґрунтуючись на запропонованих показниках, з метою забезпечення фінансової стабільності й підвищення рівня фінансової безпеки України, вважаємо доречним здійснення заходів наступного характеру:

- розробка стратегії фінансової безпеки;
- дотримання й виконання норм Податкового кодексу, законів України про державний борг, фінансово-кредитної сфери, фінансових операцій;
- створення ефективної системи фінансового контролю;
- встановлення чіткого порядку одержання й відшкодування іноземних кредитів для суб'єктів господарювання різних форм власності;
- створення єдиної державної інформаційної бази для всіх фінансово-кредитних установ;
- забезпечення умов для збільшення реальних грошових доходів населення.

Висновки. Аналіз ситуації у фінансовій сфері України свідчить про істотні диспропорції в рамках суспільного відтворення. Однак держава може ефективно здійснювати функції фінансового контролю й регулювання соціально-економічного розвитку країни на основі моніторингу індикаторів фінансової безпеки фінансової системи в цілому. Тому виникає необхідність у визначенні системи таких індикаторів й пошуку оптимальних механізмів формування структурних пропорцій у сфері фінансових відносин в цілому. При цьому особливу увагу необхідно приділити можливостям грошово-кредитного регулювання на міжнародному фінансовому ринку, тому що тенденції такі, що вплив стану фінансового ринку виявляється вирішальним у формуванні умов забезпечення безпеки держави. Вважаємо, що підтримка стабільності показників, наведених у статті, своєчасне реагування на їхні зміни й вживання заходів по відповідному до усунення погроз будуть сприяти досягненню стабільності української економіки.

Список використаної літератури

1. Барановський О.І. Фінансова безпека: монографія. Інститут економічного прогнозування. / О. І. Барановський. – К. : Фенікс, 1999. – 338 с.
2. Вітлінський В.В. Ризикологія в зовнішньоекономічній діяльності: навч. посіб. / В.В. Вітлінський, Л.Л. Маханець. – К.: КНЕУ, 2008. – С. 84.
3. Горячева К.С. Фінансова безпека підприємства. Сутність та місце в системі економічної безпеки / К.С. Горячева // Економіст. – 2003. – № 8. – С. 65-67.
4. Підхомний О.М. Індикатори оцінки рівня фінансової безпеки суб'єктів господарювання / О.М. Підхомний, Л.С. Яструбецька // Економічні науки : зб. наук. праць. – Сер.: Облік і фінанси. – 2007. – Вип. 23. – С. 234-237.
5. Судакова О. І. Стратегічне управління фінансовою безпекою підприємства / О. І. Судакова//Економічний простір. – 2008. – № 9. – С. 140-148.
6. Фінансова безпека підприємств і банківських установ : монографія / за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. А.О. Єпіфанова / А.О. Єпіфанов, О.Л. Пластун, В.С. Домбровський та ін. – Суми : ДВНЗ "УАБС НБУ", 2009. – 295 с.
7. Економічна безпека: навч. посіб. / за ред. З.С. Варналія. – К: Знання, 2009. –

647 с.

8. Про основи національної безпеки України: Закон України // Відомості ВР. – 2003. – № 39.

9. Статистичний бюлетень НБУ (електронне видання) /Департамент статистики та звітності Національного банку України. – Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/Statist/elbul.htm>

10. Динамика ВВП України за період 1998-2011 гг. в фактичних цінах. - Офіційний сайт державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

N. Budarina

FINANCIAL SECURITY IN UKRAINIAN ECONOMIC UNCERTAINTY OF GLOBAL FINANCIAL SYSTEM

This paper discusses the theoretical and practical aspects of the implementation and functioning of the financial security of Ukraine, highlighting the main macro-economic indicators that determine the vulnerability of the economy and carried out a detailed analysis with a reflection of the dynamics of statistical data.

Keywords: financial and economic security, financial security indicators, monetary policy.

УДК 339.146:665.7(100)(045)

Кравченко В.О., Гудаков О.К.

СУЧАСНИЙ СТАН СВІТОВОГО ТА УКРАЇНСЬКОГО РИНКУ НАФТИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Актуальність проблеми. Термін «нафта», що прийшов до нас з перської мови через турецьке слово «neft», в сучасному світовому лексиконі став синонімом загальноприйнятого словосполучення «чорне золото». І пояснюється цей факт не тільки тим, що сьогодні нафта, поряд з природним газом, є основним і практично безальтернативним джерелом енергії, а й тим, що її запаси не відновлювані.

Протягом більше ста років нафта була і залишається по сьогоднішній день найважливішим джерелом енергії, споживачами якого, так чи інакше, є всі країни, при цьому споживання цього ресурсу характеризується взаємозалежністю і взаємозв'язком економічного розвитку і зростання попиту на нафту. Виступивши енергетичним двигуном індустріального розвитку будь-якої країни, нафта стала сировиною яка користується найбільшим попитом у світі, ринок якої володіє певною тільки йому притаманною специфікою і кон'юнктурними особливостями розвитку.

Аналіз основних наукових досліджень. Кон'юнктурі світового ринку нафти постійно приділяється увага зарубіжних і українських вчених, фахівців консалтингових компаній і наукових центрів. Їх роботи дозволяють тримати руку на пульсі подій відбуваються на світовій арені. Проблема розвитку ринку нафти та інших енергоресурсів в умовах глобалізації світової економіки були розглянуті у роботах таких вчених, як: С.В. Жуков, М.Д. Кондратьєв, С.М. Меньшиков, В.В. Петров, В.В. Феллер, Б. Бернанке, Н. Кришен, Г. Линнеман, Ж. Лурье, Д. Медоуз, Ю.В. Макогон, П. Робертс, М. Олсон, Дж. Форрестер. Тим не менш, постійні зміни у глобальному політичному, економічному, соціальному та природному середовищі та їх вплив на